

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ З'ЇЗДИ – ВАЖЛИВІ ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАХОДИ З УКРАЇНІЗАЦІЇ АРМІЇ

ПЕЧЕНЮК Ігор Степанович,

*к.і.н, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії кафедри оперативного
мистецтва Національного університету
оборони України ім. І. Черняхівського*

У багатовіковій історії українського народу є чимало цікавого й повчального. Однією з цікавих і притягальних для дослідників її сторінок – період Української національно-демократичної революції, справжнього злету, національного духу й відродження і, водночас, глибоких розчарувань, прикрих, національних поразок.

Піднесення національно-визвольного руху розбудило українців, спонукало їх політичні сили не лише до теоретичного обґрунтування, але й до практичного втілення у життя проголошуваних ідей і створення єдиного українського центру. Після лютневих подій 1917 року в Петрограді члени Товариства українських поступовців вирішили стати, за висловом Д. Дорошенка, «загальним об'єднуючим органом». Після кількох днів тривалих дискусій і переговорів, представники різних українських організацій, товариств і груп (у т. ч. й військових, зокрема М. Міхновський і Н. Король) стосовно функцій загальноукраїнського центру учасники засідання досягли компромісу і 4 (17) березня 1917 р. утворили Українську Центральну Раду, а її головою заочно обрали М. Грушевського, його заступником став В. Науменко [1, с. 10; 2, с. 198].

Початок Української національно-демократичної революції характеризувався могутнім піднесенням і національним відродженням, визнанням державного статусу України, проголошенням її автономії та державної незалежності. Перед Центральною Радою постала важлива проблема збройного захисту власної державності та творення національного війська.

Після лютневої революції в Росії Український військовий рух поширювався у військах і на флоті переважно стихійно. За таких умов його необхідно було відповідним чином спрямувати. Саме тому військова тема стала предметом розгляду на одному із засідань других Загальних зборів Української Центральної Ради 23 квітня 1917 р., що виникла жвава дискусія. У підсумку було ухвалено резолюцію: «Стоячи на принципі українізації всього життя на Україні і уважаючи українізацію війська невіддільною частиною сеї програми, Центральна Рада підтримує далі постанови комітету з 15 квітня про формування із запасних тилкових частин нових українських частин і про потребу вилучення українців військових в українські військові частини» [3, с. 30]. Тоді ж Загальні збори ухвалили пропозицію про створення у складі Центральної Ради спеціальної військової ради, яку мав обрати майбутній Всеукраїнський військовий з'їзд, а до того моменту

займатися відповідними справами доручалося спеціальній комісії Центральної Ради, доповненій представниками військових організацій. Станом на початок травня 1917 р. в російській армії було створено 1337 українських організацій, більшість з них (685) – на Південно-Західному фронті та майже 300 – у Київському військовому окрузі [4, с. 10]. Така стрімка організація знизу вимагала від Центральної Ради оперативної роботи щодо формування вищих структур, які б керували українізацією в армії.

Важливими для розвитку ідеї збройного захисту української державності стали військові з'їзди, які заклали основні підвалини для подальшої розбудови Української національної армії. З цією метою Центральна Рада за ініціативи Українського Військового Організаційного комітету 5 (18) травня 1917 р. скликала перший Всеукраїнський військовий з'їзд.

На з'їзд прибуло 700 делегатів від військових організацій, товариств і частин усіх армій російського фронту, Балтійського та Чорноморського флотів і тилу. З'їзд відкрив голова Центральної Ради М. Грушевський, якого обрали почесним головою. До президії обрано делегата Західного фронту С. Петлюру, представника тилу – М. Міхновського, від Центральної Ради – В. Винниченка, від Богданівського полку – підполковника Ю. Капкана [5, с. 363].

З'їзд ухвалив рішення Національного Конгресу, що відбувся 7-8 квітня, зокрема щодо національно-територіальної автономії України; призначення при Тимчасовому уряді міністра у справах України; заснування в Україні місцевого органу – комісаріату для всіх губерній, заселених українським населенням. Окремою постановою з'їзд визнав, що «вважає Українську Центральну Раду єдиним компетентним органом, призначеним рішеннями всі справи, що торкаються цілої України та й відносин до Тимчасового уряду». У питаннях українізації армії з'їзд «визнав за потрібне взятись до боротьби з упадком духовної сили армії», ухвалив «негайну націоналізацію армії на національно-територіальному принципі» та домагатися того, «щоб виділити частини з українською більшістю» [5, с. 363]. Відносно флоту з'їзд вимагав «у балтійській флотії укомплектувати деякі з кораблів виключно командами української національності, а чорноморську щоб поповнювати й далі виключно українцями». Крім того, з'їзд вимагав впровадити в українізованих частинах українську мову як статутну, «відкривати військові школи всіх рівнів, видати українські військові підручники і українським стягам постачати літературу до читалень і для курсів» [5, с. 364]. З'їзд затвердив назву першого українського полку і постановив утворити при Центральній Раді Український Генеральний військовий комітет (УВГК), що мав стати провідним органом українського військового руху.

Між тим 20 травня у Петрограді делегація Української Центральної Ради додатково представила на розгляд Тимчасового уряду ряд вимог, що впливали безпосередньо з рішень Всеукраїнського військового з'їзду та стосувались армії. Найголовніші з них торкалися визнання УВГК органом, який відповідав за українізацію війська, а також активізації цього процесу [6, с. 178-179]. Тимчасовий уряд практично відхилив усі прохання Центральної Ради, проігнорував постанови Всеукраїнського військового з'їзду, не визнав УВГК. Між тим у військах, особливо в тилу, у запасних частинах, за прикладом полку імені Б. Хмельницького та обіцянок військового командування українізувати три корпуси, набув досить широкого розмаху процес стихійного формування українізованих підрозділів і частин. Складалася гостра, критична ситуація, для пошуків виходу з якої Центральна Рада доручила УВГК скликати черговий військовий з'їзд [4, с. 12-13].

Другий Всеукраїнський військовий з'їзд відбувся 18-23 червня 1917 р., незважаючи на заборону тодішнього військового міністра Росії О. Керенського. У перший день при-

було 1976 делегатів, які представляли 1 732 442 вояків-українців. Пізніше число делегатів зросло до 2500. З'їзд схвалив політичну лінію Центральної Ради, рекомендував їй «негайно приступити до твердої організації краю у згоді з національними меншостями». Учасники форуму приділили значну увагу проблемам українського руху в армії. Діяльність УВГК здобула повну підтримку, розроблений ним статут Генерального комітету було схвалено делегатами, а склад УВГК поповнився 10 новими членами. В інших резолюціях Генеральному військовому комітету доручалося «опрацювати докладний план переведення українізації» війська і вжити всіх заходів для його негайного впровадження в життя [5, с. 364, 366]. З'їзд висловився за те, щоб усі новобранці, призвані до війська з території України, проходили службу на її території або на Чорноморському флоті. На з'їзді було обрано Тимчасову військову раду у складі 130 осіб, що увійшла до Української Центральної Ради за аналогом Всеукраїнської ради селянських депутатів. 23 червня, в останній день роботи військового з'їзду, Центральна Рада вперше оприлюднила Перший Універсал, що проголошував автономію України [4, с. 13; 5, с. 365].

Третій Всеукраїнський військовий з'їзд проходив 20-30 жовтня (2-12 листопада) 1917 р. у Києві під головуванням Д. Лебединця за участі трьох тисяч делегатів від фронту, флоту і тилу [4, с. 25; 5, с. 367]. Було обговорено стан українізації у військах і ухвалено відповідну резолюцію, в якій вимагалось реформування армії за національно-територіальним принципом, але не тільки «у зв'язку з тими перешкодами, які чинить у справі українізації війська Тимчасове правительство, з'їзд домагається, щоб цю справу було цілком передано в руки генерального секретаря військових справ, а також, щоб по всіх українізованих дивізіях та при арміях було призначено Центральною Радою комісарів» [7, с. 874]. Форум висловився за негайне проголошення Центральною Радою демократичної республіки в українських етнографічних межах, узяття Центральною Радою і Генеральним секретаріатом усієї повноти влади у свої руки, скликання суверенних Установчих зборів, які повинні ствердити республікансько-демократичні форми правління в Україні. Вітаючи представницьке зібрання, М. Грушевський зазначив: «Ми певні, що ви підете разом із нами до нашої мети – української демократичної республіки у федерації з Російською республікою» [8, с. 50-51]. 26 жовтня (8 листопада) делегати ухвалили рішення на певний час припинити роботу з'їзду. Через чотири дні Українська Центральна Рада проголосила Третій Універсал, яким сповістила, що «Віднині Україна стає Українською Народною Республікою» [1, с. 16].

Отже, період Української Народної Республіки, очолюваний Центральною Радою, увійшов в історію України як один із найбільш драматичних і суперечливих. Тогочасний військовий чинник давався взнаки упродовж всього періоду її правління. Військові з'їзди додали провідним українським колам віри в перемогу та спонукали до рішучих кроків. Тут мали місце серйозні успіхи і фатальні прорахунки... Але без українського військового руху у формі військових з'їздів, не було б і чотирьох Універсалів Центральної Ради.

Список використаних джерел:

1. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917-1920: навч. посібник/ О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997.
2. Шевчук В.П. Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник/ В.П. Шевчук, М.Г. Тараненко. – К.: Либідь, 1999.
3. Зозуля Я. Всеукраїнський військовий з'їзд в 1917 р. // Вісті комбатанта. – 1967. – №4.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада й українізація військових частин Росій-

ської Армії / В. Верстюк // Український історичний журнал. – 2012. – №3.

5. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упоряд. Б.З. Якимович. – 4-те вид., змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.

6. Кедровський В. 1917 рік. Спогади члена Українського військового генерального комітету і товариша секретаря військових справ у часі Української Центральної Ради. – Вінніпег, 1967.

7. Український національно-визвольний рух: Березень-листопад 1917 року: Документи і матеріали. – К., 2003.

8. Щусь О.Й. Всеукраїнські військові з'їзди. – К., 1992.

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

ПОДКОВЕНКО Тетяна Олександрівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Революційні події 1917 року відкрили якісно нову сторінку в історії українського народу та дали поштовх активним державотворчим процесам. Діяльність Української Центральної Ради стала визначальним етапом періоду відродження української державності початку ХХ століття. Поряд з проблемою визначення національно-державного статусу, об'єктом постійної уваги з боку керманців Центральної Ради було питання статусу національних меншин, що проживали на її території, оскільки, відповідно до статистичних даних, на початку 1917 року в Україні проживали представники 20 національностей. Найчисленнішими меншинами були росіяни, євреї, поляки, загальна їх частка в населенні перевищувала 25% [1]. Об'єктивним було усвідомлення необхідності залучення до державного будівництва широких верств населення, у тому числі і національних меншин. Реально це було можливо здійснити тільки за умови проведення демократичної національної політики.

Саме тому проблема визначення правового статусу національних меншин, забезпечення їх права на самовизначення небезпідставно постала у багатоетнічному суспільстві. Як стверджується сучасними науковцями, питання про збереження та реалізацію національної ідентичності кожної з етнічних груп – це, насамперед, питання про формування цілісного й узгодженого поля законодавчого захисту цілої низки колективних та індивідуальних прав національних меншин. Мирне співіснування народів у багатоетнічному суспільстві, його нормальне функціонування визначається поєднанням різноманітних чинників: економічних, соціальних, політичних, релігійних, культурних, історичних та правових [2].

У статті «Народностям України» М. Грушевський зазначав: «Повнота національного життя, котрої ми добиваємось для українського народу, не повинна затоптати інших